

Venäjä osana eurooppalaista korkeakoulutusaluetta

R i i t t a P y y k k ö

Venäjä on ollut mukana Bolognan prosessissa kymmenen vuotta, vuodesta 2003, mutta uudistusten toteutuminen maan korkeakouluissa on edelleen hyvin kirjavaa. Venäjän viimeisin virallinen ns. maaraportti (*Bologna Process Stocktaking Report*) on vuodelta 2009 ja antaa melko positiivisen kuvan uudistusvauhdista. Venäjän opetusministeriön vähäisestä kiinnostuksesta prosessia kohtaan kertonee, että seuraavalle seurantakerrokselle vuonna 2012 Venäjä ei (ainoana maana Makedonian lisäksi) toimittanut lainkaan maaraporttia.

Akateeminen yhteisö näkee uudistuksen lähinnä ongelmana, ja keskusteluissa korostuu uudistuksen periaatteiden sopimattomuus venäläiseen korkeakouluperinteeseen. Vilkkaimpina keskustelu on käynyt tutkintorakenteesta. Kun maassa on toisaalta totuttu yksiportaiseen 'asiantuntijan' (*spetsialist*) perustutkintoon, toisaalta kaksiportaisiin jatkotutkintoihin (*kandidat nauk, doktor nauk*), on kolmiportaisen kandidaatti- maisteri-tohtori -rakenteen hyväksyminen hankalaa.

Bolognan prosessissa keskeinen kansainvälisen liikkuvuuden teema ei Venäjällä ole ollut paljoakaan esillä. Kaksiportaiseen perustutkintorakenteeseen siirtymisen nähdään kuitenkin helpottavan ulkomaisten opintojen hyväksymistä ja yhteistutkintojen rakentamista, mikä toistaiseksi käytännössä on ollut minimaalista. Ulkomaisten opiskelijoiden osuus Venäjän korkeakouluopiskelijoista on 2000-luvulla vaihdellut puolesta-toista prosentista reiluun kahteen, ja se on ollut hitaassa mutta tasaisessa kasvussa. Venäjälle tullaan edelleen eniten entisistä neuvostomaista.

Seuraavassa tarkastelen Venäjän tilannetta joidenkin Bolognan prosessissa keskeisten tavoitteiden ja toimintalinjojen kannalta.

Yhdenmukaiset ja ymmärrettävät tutkintorakenteet

Venäjä sääti kandidaatti-maisteri -rakenteesta federaatiotasolla syksyllä 2007. Lain mukaan joillakin aloilla, kuten lääketieteessä, perinteinen tutkintorakenne kuitenkin voidaan säilyttää.

Muutos sinänsä oli alkanut jo paljon aiemmin. Vuoden 1992 laki koulutuksesta vaikutti monella tavalla sekä koulutuksen rakenteisiin että sisältöön. Se laajensi korkeakoulujen autonomiaa, toi mahdollisuuden avata uusia koulutusaloja, peria lukukausimaksuja ja siten päättää itse opiskelijavalinnan määristä. Se vaikutti myös korkeakoululaitoksen rakenteisiin laajentaen korkeakoulun mahdollisten ylläpitäjien joukkoa. Myös kandidaatti-maisteri -rakenne tuli jo silloin mahdolliseksi, mutta sen soveltaminen jäi joitakin Moskovan ja Pietarin yliopistoja lukuun ottamatta vähäiseksi. Vuoden 2007 lakimuutos täsmensi, että kaksiportaiseen tutkintojärjestelmään siirrytään viimeistään 1.9.2009, käytännössä siirtyminen on ollut hitaampaa. Vuoden 2009 virallistenkin tietojen mukaan kaksiportaisessa järjestelmässä on vain hieman alle 20 % koulutusohjelmista ja 10 % opiskelijoista.

Venäläinen kandidaattitutkinto (*bakalavr*) on nelivuotinen, ja sen jatkona on kaksivuotinen maisteritutkinto (*magistr*). Perinteisen ”asiantuntijan” (*spetsialist*) valmistuminen kesti viisi vuotta. Lisäksi vähintään kaksi vuotta kandidaatin- tai spesialistinopintoja suorittaneelle on voitu antaa opinnoista diplomi (*diplom o nepolnom/nezakontšennom vysšem obrazovanii*). Venäjällä on siten tavallaan olemassa myös ns. lyhyttutkinto, *short cycle degree*, vaikkei kyse varsinaisesta tutkinnosta olekaan.

Yksityisissä korkeakouluissa on ollut jo useita vuosia suhteellisen paljon kandidaattikoulutusta, sillä kandidaattiohjelman aloittaminen on maisteriohjelman aloittamista helpompaa ja halvempaa. Yleisessä keskustelussa kandidaattitutkintoa pidetään akateemisemmin orientoituneena kuin entistä spesialistia, vaikka molemmista voi jatkaa maisteriopintoihin. Tähän saattaa vaikuttaa se, että spesialistin tutkinnosta on perinteisesti ollut suora väylä työelämään. Enemmistön valinta on täydentää kandidaattitutkintoa yhden vuoden lisäopinnoilla spesialistin tai kahden vuoden lisäopinnoilla maisterin tutkinnoksi.

Kandidaattitutkinto antaa siis periaatteessa työelämäkelpoisuuden, mutta vain vähemmistö siirtyy työelämään. Eräät tapaamani yliopisto-

opettajat näkevät kandidaattitutkinnon suorittaneille mahdollista kysyntää esimerkiksi pk-yrityksissä. Työllistyvyys riippuu myös koulutusalaista, ja parhaiten työllistyvät taloustieteen ja vieraiden kielten kandidaatit. Toisaalta useimmat käyvät joka tapauksessa maisterinopintojen ohessa työssä, mikä kertoo kandidaattitutkinnon ”käytännöllisestä työelämäkelpoisuudesta”. Neuvosto aikaan verrattuna muutos on tässä suuri, ja tilannetta voi nykyisin täysin verrata Suomen korkeakouluopiskelijoiden työssäkäyntiin opintojen rahoittamiseksi.

Venäjän suunnitelmassa on lisätä voimakkaasti maisteriohjelmien määrää. Siihen liittyy myös koulutuksen organisoiminen systemaattisemmin, tavoiteltavien oppimistulosten määrittely ja opintopistejärjestelmän kattava soveltaminen. Vastaavat uudistukset koskevat kandidaattitutkintoja.

Julkisessa keskustelussa on korostunut kaksiportaisuuden aiheuttama mahdollinen tutkintojen tason lasku. Tuolloin tosin verrataan yleensä keskenään kandidaattitutkintoa ja spesialistia, ei maisteria ja spesialistia. Myös Venäjän Tiedeakatemia on suhtautunut uudistukseen hyvin epäilevästi. Perusteluna on jälleen kerran käytetty myös Venäjän erityisyyttä: se mikä ehkä sopii ”lännele”, ei sovi Venäjälle. Eräässä paikallis-lehdessä asia ilmaistiin jopa näin dramaattisesti: ”Onko Bolognan prosessi uhka slaaviheimoilta?” (*Bolonski protsess – ugroza dlja slavjan?*), ja *Izvestija* otsikoi asiaa käsittelevän artikkelinsa vuonna 2007: ”Kandidaatteja Eurooppaa varten, spesialisteja Isänmaalle” (*Evrope – bakalavrov, Rodine – spetsialistov*). Epäluuloista kertoo myös se, että Bolognan prosessin korostetaan olevan jotain, minkä Eurooppa on suunnitellut omien etujensa ajamiseksi.

Pääosa venäläisestä korkeakouluväestä haluaa säilyttää molemmat perinteiset jatkotutkinnot, mutta keskustelussa on esiintynyt myös ajatus ”tieteiden kandidaatin” laajentamisesta nelivuotiseksi tohtorintutkinnoksi. Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että Venäjän Bologna-maaraportin vastauksissa vuonna 2009 tutkintojen kolmannen syklin kohdalla käsitelläänkin

pelkästään tieteiden kandidaatin tutkintoa ja nimitetään sitä *PhD*:llä. Jatkokoulutusta on ollut myös tutkimuslaitoksissa, mikä selittää niiden Bologna-vastaisuutta. Jos jatkokoulutus tulisi osaksi tutkintojärjestelmää, se edellyttäisi kaikkien jatkokoulutusta tarjoavien laitosten akkreditointia, eivätkä tutkimuslaitokset välttämättä täyty yliopistokoulutuksen akkreditoinnin kriteerejä.

Perinteisesti pääosa jatko-opintoajasta on käytetty väitöskirjaan, mutta Bologna-keskustelun myötä on alettu pohtia myös kolmannen syklin muuta sisältöä, mikä on toisaalta johtanut pelkoihin jatkokoulutuksen ”liiallisesta organisoitumisesta”. On syytä myös muistaa, että enemmistö Venäjän korkeakouluista on perinteisesti ollut ennen kaikkea koulutuslaitoksia. Viime vuosina korkeakoulujen roolia tutkimuksessa on vahvistettu, ja valtio on antanut rahoitusta korkeakouluissa tehtävään tutkimukseen. Tämä on Bolognan prosessin yhden tavoitteen, tutkimuksen ja koulutuksen lähentämisen mukaista, mutta yleisessä keskustelussa Venäjällä sitä ei ole millään tavalla liitetty Bolognaan.

Kansainvälistä vertailua helpottavia tutkintotodistuksen liitteitä (*diploma supplement*) ei Venäjällä juurikaan – saati automaattisesti – anneta. Vuoden 2009 virallisten tietojen mukaan alle 1 % korkeakouluista antaa liitteen englannin- tai venäjänkielisenä. Venäläisen tutkintotodistuksen katsotaan olevan muutenkin riittävän informatiivinen. Maaliskuussa 2012 opetusministeri vahvisti kuitenkin virallisten todistusmallien yhteydessä kansallisen liitemallin.

Vuonna 2010 aloitettiin yli 50 oppilaitoksessa kokeilu ”soveltavien kandidaatintutkintojen” (*prikladnoi bakalavriat*) tuottamiseksi. Perusteluna tutkinnoille on esitetty ennen kaikkea elinkeinoelämän tarpeet, mutta myös kandidaatintutkinnon työmarkkinarelevanssin parantaminen. Uusi tutkinto ei suoranaisesti liity Bolognan prosessin kansalliseen toteutukseen, mutta kertoo mielenkiintoisella tavalla elinkeinoelämän ja korkeakoulujen tiivistyvistä suhteesta Venäjällä. Tulevaisuudessa työnantajien edustajat osallistuisivat myös soveltavan

kandidaatintutkinnon loppuarviointiin. Koulutus on suunniteltu nelivuotiseksi, josta puolet on yleisiä, puolet ammatillisia opintoja, ja sitä voi tavallaan verrata ammattikorkeakoulututkintoon. Ulkopuolisen silmiin kokeilu heijastaa osaltaan myös sitä, että korkeakoulutus kulkee nykyisin virallisissa dokumenteissa ”korkeimman ammatillisen koulutuksen” (*vysšje professionalnoje obrazovanije*) nimikkeen alla.

Tutkintojen vertailtavuuteen liittyy Bolognan prosessissa myös yhtenäinen opintojen mitoitustajärjestelmä (*European Credit Transfer System, ECTS*). Venäjällä opintojen pisteyttäminen aloitettiin monissa korkeakouluissa vuosituhannen alussa. Bolognan prosessin seuranta varten annetun virallisen maaraportin mukaan 50–75 % kaikista koulutusohjelmista on mitoitettu ECTS-pisteissä. Opintopisteiden yhtenäisyys Bologna-maissa on osin harhaa: opintopiste on kyllä kaikissa mukana olevissa maissa yksi kuudeskymmenesosa opiskelijan vuoden työstä, mutta vuoden oletettu työmäärä vaihtelee. Venäjällä opiskelijan lasketaan tekevän viikossa opiskelutyötä 54 tuntia ja lukuvuodessa on ainakin 40 työviikkoa (lain mukaan maksimi on 45 viikkoa). Noin puolet työstä on kontaktiopetusta, puolet itsenäistä työskentelyä, jonka osuutta on jatkossa tarkoitus lisätä. Venäläinen opintopiste voi siten työmäärältään olla suomalaisen verrattuna lähes kaksinkertainen. Opiskelijoille suurta työmäärää perustellaan sen mukanaan tuomalla korkealla tutkintojen laadulla.

Oppimistulokset ja tutkintojen viitekehys

Tutkintojen ja opetussuunnitelmien osaamispe- rustaisuus ja sen kuvaaminen oppimistuloksina (*learning outcomes*) on viime vuosina tullut yhä tärkeämmäksi teemaksi Bolognan prosessin edistämisessä. Oppimistulokset nousivat esiin vuonna 2005, ja opetusministerien viimeisim- mässä, vuoden 2012 julkilausumassa, ne ovat keskeisenä teimana. Oppimistulosten määrittelyyn suhtaudutaan Venäjällä epäillen: onko kyseessä vain uusi nimi aiemmalle käytännölle?

Osaamisperustaisuuden ja kuormittavuuksien pohdinnan koetaan lisäksi sitovan opettajien työtä aiempaa enemmän, eli keskustelussa on hyvin samoja piirteitä kuin muissakin maissa.

Taustalla vaikuttaa myös se, että Venäjällä korkeakouluillakin on kansalliset ”opetussuunnitelmat” eli kansalliset sisältöstandardit (*gosudarstvennyi obrazovatelnyi standart*). Niiden tarvetta perustellaan sillä, että koska tutkinnoista annetaan yhtenäinen valtion mallin mukainen todistus, valtion on myös seurattava koulutuksen laatua. Erityisstatuksen omaavat Moskovan ja Pietarin valtionyliopistot (ks. myöh. tässä artikkelissa) saavat kuitenkin päättää tutkintojensa sisällöstä itsenäisesti. Tilanne poikkeaa useimmista läntisistä maista, joissa opetuksen sisällöt ovat autonomisten korkeakoulujen vastuulla ja päätettävissä. Ensimmäiset standardit kehitettiin Venäjällä vuosina 1994–96, toiset tulivat voimaan vuonna 2000, ja vuonna 2011 aloittaneet opiskelijat opiskelevat ”kolmannen sukupolven” standardien mukaan.

Standardit jaetaan federaatiotason, alueellisen tason ja korkeakoulutason osuuteen. Uusimmissa standardeissa korkeakoulun itse päätettävissä oleva osuus opetussisällöistä on kasvanut entisestä ja on nyt noin puolet koko tutkinnosta. Aiemmin korkeakoulujen ja opiskelijoiden mahdollisuus valita itse oli pieni. ”Kolmannen sukupolven” standardit on periaatteessa kirjoitettu osaamisperustaisiksi, ja kaikki moduulit pisteytetty.

Venäjä on hyväksynyt vuonna 2007 myös kaiken koulutuksen kattavan kansallisen tutkintojen viitekehyksen (*natsionalnaja ramka*). Viitekehyksen johdannossa viitataan siihen, että sen valmistamisessa on otettu huomioon Euroopalainen tutkintojen viitekehys ja Bolognan sekä ammatillista koulutusta koskevan Kööpenhaminan prosessin kokemukset, mutta malli sidotaan hyvin selkeästi kansalliseen järjestelmään. Viitekehyksen ilmaistaan perustuvan Venäjän Federaation koulutus- ja tiedeministeriön ja Venäjän teollisuuden ja yrittäjien liiton keskinäiseen sopimukseen. Se heijastaa siten koulutusviranomaisten ja työnantajien

yhteistyön tiivistymistä ja työmarkkinoiden ja koulutusjärjestelmän yhteistä strategista kehittämistä (vrt. edellä soveltava kandidaatintutkinto). Perustelut viitekehyksen käyttöönotolle tuntuvat löytyvän pikemmin yhdenmukaisen ja normien mukaisen kansallisen järjestelmän vahvistamisesta kuin elinikäisestä oppimisesta, avoimuudesta, luottamuksesta, siirrettävyydestä tai vertailtavuudesta, joita Bolognan prosessissa korostetaan.

Opiskelun sosiaalinen ulottuvuus

Korkeakoulujen opiskelijavalinta on ollut 2000-luvun kestoaihe venäläisessä keskustelussa. Aiemmin valinta perustui toisen asteen päästötodistukseen ja korkeakoulujen omiin valintakokeisiin. Vuonna 2001 kouluissa alettiin kokeilla yhtenäistä päättökoetta (*jedinyi gosudarstvennyi ekzamen, EGE*), joka vuonna 2009 muuttui pakolliseksi. Tavoitteena oli lisätä arvostelun luotettavuutta ja yhtenäisyyttä ja vähentää korruptiota.

Kun koe vuonna 2009 tuli laajasti käyttöön myös korkeakoulujen opiskelijavalintaperusteena, seurauksena oli suuri sekasorto. *Nezavisimaja gazeta* jopa otsikoi aiheita käsitelleen artikkelinsa ”Katastrofi nimeltä EGE” (*Katastrofa pod nazvanijem EGE*). ”Oikeiden rivien” pääseminen julkisuuteen oli ollut ongelma jo aiemminkin, nyt korkeakouluissa ongelmia aiheutti se, että hakukohteita ei ollut rajattu eikä opiskelijoilla ollut velvollisuutta ilmoittaa etukäteen opiskelupaikan vastaanottamisesta. Lukuvuoden alussa oli joissakin paikoissa täysi kaaos, kun tulijoiden määrään ei ollut osattu varautua.

Moskovan ja Pietarin valtionyliopistot ovat ilmoittaneet, että ne eivät ota jatkossa enää osa-aikaisia etäopiskelijoita. Ne pitävät tätä koulutuksen muotoa neuvostoajan jäänteinä ja haluavat keskittyä vain kokopäiväisiin opiskelijoihin. Tämä vaikuttaa koulutuksen saavutettavuuteen, eikä ilmiön voi olettaa saavan levitä laajemmin. Opiskelun sosiaaliseen ulottuvuuteen liittyy myös se, että vaikka korkeakoulutuksen raju määrällinen kasvu on lisännyt sen saavu-

tettavuutta, maksullisuus on yleistynyt. Noin puolet Venäjän korkeakouluista on tällä hetkellä taustaltaan yksityisiä.

Ensimmäiset yksityiset korkeakoulut aloittivat vuonna 1993. Ne ovat keskittyneet aloille, joilla on markkinakysyntää, mutta jotka eivät edellytä suuria investointeja infrastruktuuriin: oikeus- ja kauppatieteisiin, sosiologiaan, psykologiaan, tietojenkäsittelyyn ja vieraisiin kieliin. Yksityisten korkeakoulujen kenttä on erittäin heterogeeninen. Ne eivät ole saaneet lainkaan rahoitusta valtiolta, vaan niiden pääasiallinen tulonlähde ovat olleet lukukausimaksut. Taustalla on ollut myös kansainvälisiä säätiöitä ja uskonnollisia yhteisöjä sekä ulkomaisia yliopistoja. Opettajakunta on tyypillisesti sivutoimista, lisätuloja hankkivaa ja päätyökseen valtion korkeakouluissa työskentelevää.

Kaikilla korkeakouluilla on Venäjällä nykyisin oikeus periä lukukausimaksuja. Maksavia (*platniki*) on nykyisin yli puolet opiskelijoista. Valtion korkeakouluissa on ollut opetusministeriön päättämä määrä ”budjettipaikkoja”, joiden määrään myös korkeakoulun valtiolta saama rahoitus on perustunut. Valtion maksamista paikoista on kova kilpailu, jonka kovuus riippuu myös koulutusalaista. Vuodesta 2012 käyttöön tullut uusi rahoitusmalli perustuu valtion maksamien opiskelijapaikkojen lisäksi muun muassa uusien opiskelijoiden EGE-tuloksiin. Budjettipaikkoja aletaan myös suunnata priorisoiduille aloille, joista on mainittu ainakin informaatio- turvallisuus, energia-ala, aseteollisuus ja meriteollisuus. Myös yksityiset korkeakoulut saavat nyt mahdollisuuden valtion budjettipaikkoihin.

Vapaan opiskelupaikan lisäksi opiskelijoiden on mahdollista saada kahdenlaista opintorahaa, sosiaalisista syistä tai opintomenestyksen perusteella maksettavaa. Vuonna 2012 alettiin uutena tukimuotona myöntää ns. presidentin- ja hallituksenstipendejä priorisoitujen alojen, talouden ja teknologian opiskelijoille. Venäjällä on vuodesta 2009 ollut kokeiltavana myös opintolainajärjestelmä. Yli kolmasosa kaikista venäläisistä opiskelijoista käy nykyisin opintojen ohessa työssä, ja enemmistö ilmoittaa saavansa

taloudellista apua vanhemmiltaan.

Koulutuksen laadun varmistaminen

Valtio on Venäjällä perinteisesti ollut sekä korkeakoulutuksen rahoittaja että vastannut sen ohjauksesta ja valvonnasta. Bergenin ministerikokouksessa vuonna 2005 hyväksytyillä yhteisillä periaatteilla ja suuntaviivoilla *The Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area* (tunnettu nimellä *European Standards and Guidelines, ESG*) oli vaikutusta myös Venäjän laadunvarmistusjärjestelmiin. Kansallisesta lainsäädännöstä johtuen järjestelmä ei ole kuitenkaan missään vaiheessa täysin vastannut ESG:tä, ja viime vuosina se on poliittisista syistä pikemmin etäänäntynyt niistä lisää.

Laadunvarmistuksessa on Venäjällä ollut kaksi osaa: pakollinen lisensointi, toimilupa, joka antaa oikeuden antaa korkeakoulutusta, ja akkreditointi, joka on valtion korkeakouluille pakollinen mutta yksityisille vapaaehtoinen. Ainoastaan akkreditoituidet korkeakoulut saavat antaa valtion mallin mukaisia tutkintotodistuksia. Kun lisensointiin vuoden 1992 lain voimaantulon jälkeen ryhdyttiin, monien valtion korkeakoulujen reaktio oli hyvin kielteinen: niiden mielestä koko prosessi oli tarpeeton. Uusien yksityisten korkeakoulujen kannalta lisensointi oli tärkeä: se mahdollisti niiden toiminnan, mutta ei ollut kovin vaativaa.

Venäjän korkeakoululaitoksen määrällinen kasvu on ollut valtava. Kun vielä perestroikan aikaan Neuvostoliitossa oli noin 500 (valtion) korkeakoulua, on Venäjällä nykyisin noin 1 100 korkeakoulua, niiden sivutoimipaikat mukaan lukien yli 3 000 yksikköä. Yksin Moskovassa on lähes 400 korkeakoulua. Korkeakoulujen lukumäärällä mitattuna julkisten ja yksityisten määrä on suurin piirtein yhtä suuri, mutta julkiset korkeakoulut ovat yleensä opiskelijamäärältään suurempia. Korkeakoulujen sivutoimipisteiden määrän on vajaassa 20 vuodessa kasvanut kymmenkertaiseksi. Vaikka myös opiskelupaikkojen

määrä on noussut, tämä on merkinnyt pienten yksiköiden määrän valtavaa kasvua.

Korkeakoulujen lukumäärää on viime vuodet pyritty aktiivisesti vähentämään, koska monien tasoa pidetään kovin alhaisena. Määrää on tarkoitus vähentää ainakin kolmanneksella, karsien erityisesti sivutoimipisteitä (joita myös ”kioskeiksi” kutsutaan). *Izvestija*-lehden talvella 2010 julkaisemissa kyselytuloksissa suuri enemmistö vastanneista kansalaisista oli sitä mieltä, että korkeakoulujen lukumäärää on syytäkin pienentää: tutkintojen taso on laskenut eikä nuorisoihkuokissa ole riittävästi hyviä hakijoita tai hakijoita yleensääkään.

Vuodesta 1996 lähtien Venäjällä on ollut kolme korkeakoulutyyppiä: yliopistot (*universitet*), ”akatemit” (*akademija*) ja ”korkeakoulut” (*institut*). Kaikki kolme tyyppiä ovat edustettuina sekä julkisissa että yksityisissä korkeakouluissa, mutta niiden osuudet vaihtelevat.

Yliopistoja on noin neljännes Venäjän kaikista korkeakouluista ja noin puolet valtion korkeakouluista. Ne ovat monialaisia, tarjoavat perustutkintokoulutusta ja jatkokoulutusta sekä harjoittavat perustutkimusta ja soveltavaa tutkimusta. Yliopistostatuksen saaminen edellyttää henkilöstön tiettyä koulutustasoa ja tutkimusaktiivisuutta sekä jatko-opiskelijoiden määrää. Käytännössä yliopistoista erotellaan usein ”vanhat” ja ”uudet”, eli vasta viime vuosina yliopistostatuksen saaneet.

Akatemioita on noin 15 prosenttia kaikista korkeakouluista ja noin neljännes valtion korkeakouluista. Niillä on useimmiten vain yksi tai kaksi koulutus- ja tutkimusalaa, ja kriteerit ovat muutenkin yliopistoja vaatimattomammat. Korkeakouluja, instituutteja, on yli puolet Venäjän korkeakouluista, noin neljännes valtion korkeakouluista. Kriteerit tämän statuksen saamiseksi ovat vähiten vaativat: instituuteilta ei esimerkiksi edellytetä perustutkimusta eivätkä ne yleensä tarjoa jatkokoulutusta. Instituutit ovat useimmiten yksialaisia. Instituuteissa on sekä itsenäisiä että yliopistojen tai akatemioiden yhteydessä toimivia. Ehdoton enemmistö yksityisistä korkeakouluista toimii instituuttistatuksella.

Opiskelijoista noin 15 % opiskelee akatemioiden, 15 % instituuteissa, ja 70 % yliopistoissa.

Venäjällä on käynnissä laaja korkeakouluuudistus, joka on erityisesti henkilöitynyt edelliseen pitkäaikaiseen opetusministeriin Andrei Fursenkoon. Tavoitteena on korkeakouluverkon tiivistäminen, laadun parantaminen ja myös uusien yliopistotyyppien luominen. Fursenko on varsin suorapuheisesti arvioinut, että maassa on noin 50 aidosti kilpailukykyistä yliopistoa, joiden lisäksi 150–200 kohtuullisen hyvää. Tasoerojen esille tuomiseksi yliopistoille onkin luotu eräänlainen uusi *tabel o rangah*.

Moskovan ja Pietarin valtionyliopistot ovat vuodesta 2009 lähtien olleet omana ryhmänään, ”ainutlaatuisina tiede- ja koulutuskokonaisuuksina” (*unikalny nautšno-obrazovatelny kompleks*). Tätä perustellaan sillä, että ne ovat maan vanhimpia korkeakouluja ja niillä on valtava merkitys koko venäläiselle yhteiskunnalle. Niillä on muista poikkeavat oikeudet: ne antavat tutkinnoistaan erityistodistukset, niillä on oikeus perustaa sivutoimipisteitä ulkomaille, presidentti nimittää ja erottaa niiden rehtorit (joiden ei edes tarvitse noudattaa muuten valtionyliopistoille maksimiksi säädettyä 70 vuoden eroamisikää) ja niille on oma momentti valtion budjetissa.

Toisen tason muodostavat 29 ”kansallista tutkimusyliopistoa” (*natsionalnyi issledovatel'ski universitet, NIU*). Niiden tehtävänä on keskittyä erityisesti korkeaan teknologiaan ja niille on taattu melko runsas lisärahoitus. Kolmas taso ovat ”federaatioyliopistot” (*federalnyi universitet*), joita on tällä hetkellä yhdeksän. Nimitys liittyy siihen, että alun perin tavoitteena oli, että niitä olisi yksi kussakin federaatiopiirissä.

Venäjän tiedotusvälineissä on viime vuosina oltu melko innostuneita myös erilaisista rankingeista, ennen kaikkea kansallisista. Venäjällä julkaistaan monia erityyppisiä rankingeja, joita on koottu mm. *Rejtor*-sivustolle. Virallisten, korkeakouluilta itseltään saatujen (ja hieman suomalaisen KOTA-tietokantaan verrattavissa olevien) tietojen pohjalta vertailuja on tehnyt valtio (*Federalnoje agentstvo po obrazovaniju*), elinkeinoelämän kannalta asiaa katsoo *Delovaja*

Rossija -liiton ranking, ja pyrkijöiden kannalta epävirallinen, yhtenäisen päättökokeen ja opiskelijavalinnan tietoihin perustuva *EGEmetr*. Listat vaihtelevat, mutta tyypillisesti kärkijoukko löytyy Moskovasta.

Korkeakoulujen välttämätön modernisaatio

Venäjän korkeakoulujen toimintaympäristössä on paljon samoja piirteitä kuin muuallakin Euroopassa tai Yhdysvalloissa: nuorisoikäluokkien koko muuttuu, kansainvälistyminen ja teknologian kehitys tuovat yhä uusia haasteita koulutukselle, talous globalisoituu. Korkeakoulujen modernisaatiota siis kaivataan. Venäjän vastauksia tähän ovat olleet esimerkiksi maan liittyminen eurooppalaisen korkeakoulutusalueen muodostamiseen tähtäävään Bolognan prosessiin ja vuosina 2006–2009 toteutettu kansallinen *Obrazovaniye*-projekti. Valtio on tukenut innovatiivisia hankkeita ja ohjelmia merkittäväällä taloudellisella panoksella, ja monia projektin jälkeen tapahtuneita muutoksia voi pitää sen seurauksina. Sen suorista tuloksista tietoa on kuitenkin vaikea löytää.

Vuoden 2009 Bologna-maaraportissa Venäjä määrittelee itse suurimmiksi haasteikseen kandidaatintutkimuksen heikon työelämärelevanssin, korkeakoulujen osittain heikot kansainvälistymisvalmiudet, liiallisesta säätelystä johtuvan joustavuuden puutteen ja epätasapainon tutkintorakenteiden ja kansantalouden tarpeiden

Lähteet

- Motova, Galina & Pyykkö, Riitta (2012), Russian Higher Education and European Standards of Quality Assurance. – *European Journal of Education*, 47, 25–36.
- Natsionalnaja ramka 2008 = Natsionalnaja ramka kvalifikatsii Rossijskoi Federatsii*. (2008). Moskva: Federalnyi institut razvitija obrazovanija.
- Quality Handbook of Higher Education in Finland and Russia* (2009). Turku: University of Turku.
- Russian Federation 2009 = The Russian Federation National Report 2007–2009*. http://www.ehea.info/Uploads/Documents/National_Re-

välillä. Keskeisin teema julkisessa Bologna-keskustelussa Venäjällä on ollut pelko venäläisen koulutuksen tason laskusta. Moskovan valtionyliopisto on esiintynyt voimakkaasti Bolognan prosessia vastaan, samoin tiedeakatemit, mikä ei ole voinut olla vaikuttamatta asenteisiin.

Kuten muissakin Bologna-maissa myös Venäjällä on uudistuksen rinnalla ollut käynnissä useita muita koulutuspoliittisia ja yhteiskunnallisia muutoksia. Ne ovat toisinaan tukeneet, toisinaan haitanneet toisiaan. Prosessi kokonaisuudessaan on vielä kovasti kesken, vaikka virallisella tasolla ollaankin mukana. Maan opetusministeriö ei ole erityisemmin painostanut uudistusta toteuttamaan.

Venäjän korkeakoululaitos on hyvin heterogeeninen ja korkeakoulujen keskinäiset laadulliset erot huomattavan suuria. Variaatio on suurempi kuin monissa muissa Bologna-maissa: useita eri korkeakoulutyyppisiä, julkisia ja yksityisiä, opiskelijoissa maksavia ja valtion paikoilla olevia, jatkokoulutusta yliopistojen lisäksi myös tutkimuslaitoksissa. Bolognan prosessin kannalta keskeisen kansainvälistymisen merkitys on Venäjällä hyvin vähäinen, ja ajattelussa näkyy usein se, että omaa korkeakoulujärjestelmää pidetään niin hyvänä, ettei kansainvälistymiselle ole tarvettakaan. Tämä näkyy jopa pääkaupungin kansainvälisimmän orientoituneissa yliopistoissa. Mielenkiintoista kyllä, keskusteluissa on myös nostalgiaa neuvostoaikaa kohtaan, koska ”Neuvostoliiton koulutusjärjestelmä oli maailman paras”.

port_Russia_2009.pdf

Troyan, Vladimir (2008), Russian Universities in the Global World. – *The Globalization of Higher Education*. London – Paris – Geneve: Economica, 107–116.

Zakon 1992 = Zakon Rossijskoi Federatsii ob obrazovanii. <http://mon.gov.ru/dok/fz/obr/3989/>

Zakon 2007 = Zakon o vnesenii izmenenii v otdelnyje zakonodatelnyje akty Rossijskoi Federatsii v tšasti ustanovlenija urovnei vysshego professionalnogo obrazovanija. <http://document.kremlin.ru/doc.asp?ID=42287&PSC=1&PT=!&Page=1>